

HET „HOSPITAEI DER MAELLATESCHEN GEHETEN TEN
HILIGEN CRUCE BUTEN VOERSTER POERTEN”
TE ZWOLLE.

(1377 — ± 1650.)

De Melaatschheid ¹⁾, die zich in Europa tegenwoordig nog in Rusland voordoet, is een chronische ziekte, welke zich kenmerkt door zeer in 't oog vallende veranderingen van den huid, de slijmvliezen, de

¹⁾ Hoewel de herinnering aan het vroeger bestaan der melaatschheid hier te lande reeds lang uit het geheugen van ons volk is weggewischt, toch herinneren nog enkele uitdrukkingen hieraan. Sommige van deze wijzen duidelijk op het vagebondenleven, dat vele lijdens aan deze ziekte, die, zooals wij nader zullen zien, de vrijheid boven een leven van orde in een Melaatschenhuis verkozen, leidden. Wij laten deze uitdrukkingen hier volgen, zooals wij ze in het Zwolsche dialect aantreffen:

Bij belazerd? = ben je dwaas?

Iemand belazeren = iemand bedriegen.

Iemand op zien lazerijje geven = iemand een pak slaag geven.

Iemand de deure utlazeren = iemand krachtdadig uit het huis verwijderen.

Lazerstraal (een scheldwoord).

Voel kleppe (vuile klep, een scheldwoord). Het woord „kleppe” is hier duidelijk een *pars pro toto* en oorspronkelijk een aanduiding geweest voor den melaatsche, die er door de aan de melaatschheid gepaard gaande huiduitslag dikwijls erg afzichtelijk kon uitzien.

Lazer(us) dronkend, arm = erg dronken, arm.

Arme lazer = arme drommel.

Iemand voel skouwen (vuil schouwen) = iemand verdenken.

Klaploopen (klaplooper) = op de schuifjes loopen.

'N tonge emmen as 'n lazeruskleppe. (Een tong hebben als een lazerusklep) = niets geheim kunnen houden.

Lig toch niet te lazeren! = doe toch niet zoo vervelend!

Ik kan d'er gien lazer an doen = ik kan er niets aan doen.

zenuwen en de beenderen en in den regel eindigt met den dood door uitputting. Het eerste zichtbare verschijnsel van deze ziekte is gewoonlijk aandoening van den huid, waarop zich vlekken beginnen te vertoonen.

Op dat tijdstip kan de ziekte zich nog op tweeërlei wijze ontplooiën; ze kan overgaan in de knobbelvormige melaatschheid (*lepra nodosa*, de שְׁחִין מְצֹלִים¹⁾) of שְׁחִין לֵעַ²⁾ der Israëlieten), waarbij zich op verschillende deelen van het lichaam knobbels vertoonen, of de witte melaatschheid (*lepra anaesthetica*, λέπρα, de צִלְעָת³⁾ der Israëlieten), waarbij de vlekken in blaren veranderen, die vervolgens verdwijnen en witte, leerachtige, ongevoelige huidplekken achterlaten. Deze laatste vorm van melaatschheid is vooral zeer pijnlijk, terwijl in beide gevallen de ziekte zoodanig kan ontaarden, dat de leden der vingers en teenen of zelfs grootere gedeelten der ledematen afvallen⁴⁾.

Over den aard van de ziekte is men het langen tijd niet eens geweest; terwijl eenerzijds beweerd werd, dat de melaatschheid besmettelijk is, welke meening tegenwoordig de overheerschende is, nam men anderzijds aan, dat ze erfelijk is, en werd de

¹⁾ Zie Deuteronomium 28 : 27 en 35.

²⁾ Zie Job 2 : 7.

³⁾ Zie Leviticus 13 : 3, 20, 25 en 30.

⁴⁾ Het is hier de plaats niet om in den breede uit te weiden over de verschillende soorten van lepra, zooals de medische wetenschap die thans heeft vastgesteld; wij meenen met de vermelding der beide bovengenoemde gevallen, waartoe men zich ook in de Middeleeuwen begrijpelijkerwijze als de meest in 't oog vallende bepaalde, te kunnen volstaan.

besmettelijkheid er van ontkend ¹⁾. Vast staat echter tegenwoordig, dat bij de melaatschheid de leprabacil, die in 1871 door G. Armauer Hansen ontdekt is, een groote rol speelt.

Behalve in Rusland wordt de lepra in onze dagen o. a. nog aangetroffen in Egypte, Arabië en Palestina, waar zij reeds in oude tijden voorkwam, terwijl ze tegenwoordig ook in onze Nederlandsche kolonie Suriname talrijke slachtoffers maakt, die daar zoowel van R. Katholieke als Protestantische zijde op een zeer te waardeeren wijze een liefderijke verpleging ondervinden. Deze verpleging bepaalt zich tot verzachting van het lijden der ongelukkigen, de verwijdering van zweren of knobbels en de bestrijding der uitputting, daar tot heden nog geen specifiek geneesmiddel tegen de melaatschheid gevonden is. Evenals in vroeger eeuwen tracht men nog heden de verspreiding der ziekte te voorkomen door afzondering der door de lepra aangetasten.

Reeds kort vóór het begin onzer jaartelling deed zich deze ziekte in West-Europa voor, waarheen de troepen van Pompejus haar waarschijnlijk uit Egypte hadden medegebracht.

In de werken der oudste kerkvaders der Latijnsche kerk, in de oudste heiligen-legenden, in de canons der oudste conciliën en in de capitularia der Franke koningen wordt reeds van de melaatschheid gewag gemaakt.

In de 8^e eeuw ondervond de lepra in 't Zuiden van Frankrijk, door de vestiging der Joden en Sara-

¹⁾ Zie Virchow, R., Zur Geschichte des Aussatzes und der Spitaler, besonders in Deutschland, in Archiv für pathologische Anatomie u. s. XVIII—XX. Berlin 1860.

zenen in die streken, een groote uitbreiding, doch eerst sedert de Kruistochten, toen het verkeer met het Oosten grooter werd, verspreidde ze zich op onrustbarende wijze over gansch West-Europa.

Niet enkel armen en misdeelden trof men aanvankelijk onder de lepralijders aan; de melaatschheid was een ziekte, zooals een oud Fransch schrijver het uitdrukt, „*ki n'épargne ne roi ne conte.*” Eerst in latere tijden, toen men meer oog begon te krijgen voor de hygiëne, nam het aantal lijders onder de meerbedeelden af en bepaalde deze ziekte zich tot de laagste klassen der menschheid, die èn door hun levensvoorwaarden èn door hun geringe ontwikkeling er niet op waren aangelegd zich hiertegen te vrijwaren.

Niet allen evenwel, die voor leprozen werden gehouden, waren inderdaad melaatsch. Ook lijders aan andere ziekten werden onder hen gerangschikt, wat, de geringe medische kennis van die tijden in aanmerking genomen, niet te verwonderen is.

Zoo werden b.v. ziektegevallen, welke heden ten dage met den naam van huid-tuberculose worden bestempeld, voor melaatschheid aangezien. Hierbij kwam nog, dat na de ontdekking van Amerika het zedelijk leven in Europa op een lager peil kwam te staan, tengevolge waarvan zich verschillende geslachtsziekten voordeden, die, doordat hare verschijnselen uiterlijk met die der melaatschheid overeenkwamen, als zoodanig werden beschouwd.

't Is hier niet de plaats om een lijdensgeschiedenis neer te schrijven van de ongelukkige lepralijders in de Middeleeuwen, toch wil ik in 't voorbijgaan aanstippen, dat door vorstelijken voorgang en het loffelijk optreden der geestelijkheid van die dagen — ik noem

slechts een Lodewijk IX van Frankrijk, een Franciscus van Assisi en een Katharina van Siëna, om te zwijgen van de verschillende orden, die zich geheel of ten deele met de verpleging der leprozen bezig hielden — iets tot stand gebracht is, waardoor in gansch West-Europa de gevoelens der velen milder zijn geworden ten opzichte van die „arme ellendigen”, voor wie bij de gebrekkige medische kennis van die tijden niet de geringste verzachting van hun vaak bitter lijden te wachten was.

Door zulke voorgangers werd als met machtigen arm het humaniteitsgevoel in velen wakker geschud en allerwege in West-Europa werden de handen ineengeslagen om den beklagenswaardige lepralijders hulp te verschaffen in hun droevig lijden of Melaatschenhuizen mede te helpen oprichten, waar zij een onderkomen konden vinden.

Dat de kerk, welke in die tijden met de maatschappij zoo eng verbonden was, zich het uitnemendst het lot der leprozen kon aantrekken, vindt haar oorzaak begrijpelijkerwijze allereerst in haar natuur, als zijnde volgens de leer van den Christus de dienaar van allen, doch het meest van het lijdende en verdrukte gedeelte der menschheid, en in de tweede plaats in haar kennis van de Levitische wetten, die zoo breedvoerig de behandeling der melaatschen onder Israël en zoo nauwkeurig de diagnose van de eerste verschijnselen dezer ziekte weergeven ¹⁾.

¹⁾ 't Zal ook geweest zijn door den invloed der Levitische reinheidswetten, dat sedert de Kruistochten allerwege in Europa, zelfs ten platte lande de z.g. badstoven in gebruik kwamen, waarin de gezonden zich door veelvuldige wasschingen tegen de melaatschheid trachtten te vrijwaren. Zie Verslag v. d. Hand. der 65^e Verg. der Ver. tot Beoef. van Ov. R. en G. blz. 17.

In den aanvang, toen men door 't schrikbarend toenemen der lepra als 't ware overrompeld als machteloos tegenover haar stond, bracht de kerk dit laatste het eerst in praktijk. En zij kon, de toestanden der tijden in aanmerking genomen, ook niet anders doen.

Gelijk onder Israël de melaatschen na onderzoek door den priester uit de menschelijke samenleving werden verwijderd, zoo geschiedde het ook in de eerste tijden in Europa. Deze verwijdering ging hier gepaard met roerende ceremoniën, terwijl de leproos ten slotte door den priester, die hem geleidde naar de hut, welke hem tot woonplaats ver buiten de menschenwereld werd aangewezen, en waar ook nog enkele ceremoniële handelingen werden verricht, werd toegevoegd: „*Sis mortuus mundo, iterum vivens deo.*” Hier moest hij dan als gestorvene voor de wereld zijn ellendig leven verder slijten, om met Paschen slechts enkele dagen een stad of dorp te mogen betreden ¹⁾.

Doch milder tijden braken aan, zooals wij boven zagen. De Kerk had ook hier in het teeken der tijden gestaan, en toen de gemoederen der menschen meer ontvankelijk waren geworden voor de liefde tot den naaste, was zij het, die in hare dienaren voorging om de juiste verhouding te bepalen tusschen de gezonden en deze ongelukkigen.

In Duitschland, Frankrijk en België vinden wij reeds zeer vroeg melding gemaakt van melaatschenhuizen, doch ook in ons land, met name in Maastricht, komt in de 7^e eeuw reeds volgens een actestuk uit dien tijd zulk een inrichting voor. Echter eerst in

¹⁾ Zie Wetzer und Welte's Kirchenlexikon. 2e Aufl. Freiburg i. B. 1886, sub voce: Aussatz.

de 14^e eeuw, toen de uitoefening der liefdadigheid, die tevoren een collectief karakter had gedragen, van meer individueelen aard was geworden, verrezen allerwege in Nederland gasthuizen, terwijl de melaatschen evenals de pestlijders, die juist in dien tijd zoo schrikbarend in getal toenamen, wegens de vrees voor besmetting onderdak vonden in afzonderlijke gestichten. Terwijl de melaatschen ondergebracht werden in Melaatschenhuizen, ook wel Leprozenhuizen of „Laseryen” genoemd, welke buiten de muren der stad gebouwd waren, vonden de pestlijders een onderkomen in de z.g. Pestengasthuizen. ¹⁾

't Was ook in de 14^e eeuw, en wel in het jaar 1377, dat te Zwolle, buiten de Kamperpoort — in vroeger dagen Voorsterpoort geheeten — aan 't eind der Hoogstraat, waar wij tegenwoordig nog het Buitengasthuis met het Heilige Kruiskerkhof aantreffen, het „Hospitaal der Maellateschen geheten Ten Hilligen Cruce” werd gesticht, „terselfder tijd, dat stads Regenten Jan Cele tot oppervoogd [van de Zwolsche schole] aanstelden.” ²⁾

Uit hetgeen van Hattum, die den stichtingsbrief

¹⁾ Zulk een Pestengasthuis stond te Zwolle in 1550 ter plaatse waar Bitter- en Nieuwstraat samenkomen. (Zie Elberts. Wandelingen in en om Zwolle. blz. 108). Merkwaardig is het, dat dit gasthuis, waar de pest toch een ziekte is niet minder gevreesd dan de melaatschheid, terwijl ze zich in sommige tijden hier te lande om de vijf jaren zeer ernstig voordeed, in tegenstelling met het Melaatschenhuis een plaats vond binnen de muren van Zwolle.

²⁾ Zie Hattum, B. J. van., Geschiedenissen der stad Zwolle. Zwolle 1767, 1^e dl. blz. 201 en 202; vgl. ook Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel XI blz. 23, waar bij de vermelding der oprichting van het Melaatschenhuis verwezen wordt naar van Hattum 1^e dl. blz. 34 en blijkbaar geen rekening is gehouden met de boven aangehaalde blz. 201 en 202.

schijnt gekend te hebben, omtrent dit gesticht zegt, blijkt, dat het evenals de Melaatschenhuizen in andere steden van Nederland een stedelijke stichting was.

De gegevens ontbreken om te kunnen uitmaken, welke gebouwen in den aanvang tot het Melaatschenhuis behoord hebben en welken omvang het had. Eerst over de jaren 1516, 1517 en 1518 vinden wij in het Register van inkomsten van renten en pachten van het Heilige Kruisgasthuis (1462—1540) het volgende aangeteekend:

„Item then Hillige Cruse laeten de hofte omme troken met enre vrede muer van voren tot achteren mette vorhus, mette salle ende stallinghen, mette backhus ende brouhus, mette kettel ende twee brouen kupen, summa alle de husinghe sonder dat grote hus vor ander straeten ende der vremder siekenhus ende de kapelle laeten decken de met rete decket was.”

Niet voldoende geld was hiervoor aanwezig, zooals wij vermeld vinden, zoodat de provisoren het voorloopig moesten voorschieten: „Item hier vorsz. en hebben wy gelt noch kalek noch steen vorwt had, dan xlij phs. gl., de ons Arent van Bolten dede to twee tiden, de he sede, de he veroffert hadde by synen tijden ende Gert Classen tide ende Claes ten Torne ende Otte Inghens tijden, dan allene Arent ende ick samen dor toe verlechten.”

Ongeveer tegelijkertijd, dat de ringmuur gemetseld werd, blijkt een nieuw gebouw aan de stichting te zijn toegevoegd of een reeds bestaand vergroot te zijn, want in het zooeven aangehaalde Register vermeldt de met de administratie belaste provisor: „Anno xv^exviii^e des Dinxdages vor Pinksteren [1519 Juni 7] hebbe ic myt Arent Tichler gherekent van-

den xxxv dusedt stens totter vrede muren is kommen ende van xxx dusede totte middelhus is kommen..."

Volgens het Boek der Sloten van Rekeningen van het Heilige Kruisgasthuis werd omstreeks het jaar 1566 nog een gebouw aan het Gasthuis toegevoegd: „Anno et die quibus supra [1566 Mei 6] hefft Albert Gertszen als provisoer thoe reeckenschap gebracht, dat hie uthgegeven hefft tot timmerasi an dat nje huis alhier ten Hilligen Cruse gemaickt, ende mede tot reparatie vant olde huis 158 gl. gl. 15 st. br. 10 pl..”

In 1608 werd volgens de rekening van dat jaar een nieuwe, grootere brouwketel aangeschaft. Wij vinden daaromtrent aangeteekend: „Und onsen brouketell verbutet voer ein groter, die groete woech 266 pont, het pont x st., is 133 Car. gulden. Daer weer angedaen onsen brouketell woech 142 pont, het pont 9 st., betalt dat super plus 49 g.g. 8 st.. Item gehaet ein messelaer, die den brouketell nies verseet heft vj daghe, dages x st., is 2 g.g. 4 st..”

In 1611 werd de klok van het Melaatschenhuis aan de stad verkocht blijkens de rekening van dat jaar: „Item de stadt van Zwolle des huysdes cloecke untfangen hefft wegende in alles 71 pont, dat w de stadt des huysdes betalt hefft 7 stuuers, facit 17 g.g. 21 st..”

Reeds maakten wij melding van de kapel, die omstreeks het jaar 1517 blijkbaar voor het eerst met leien gedekt werd, hetgeen wij kunnen opmaken uit de toevoeging „de met rete decket was”¹⁾. Deze kapel werd met het daarin staande altaar in het jaar 1379 „des dorden Sonnendaghes nae Paesschen als

¹⁾ Zie blz. 210.

men synghet Jubilate" [1379 Mei 1] door Folkerus van Sybelethen, wj̄bisschop van den Utrechtschen bisschop Floris van Wevelinckhoven, gewijd „in die ere der aller hillichster Moeder Gods Mariën ende Sante Georgius ende alle Godes heiligen." Op dien dag ook werd in het vervolg „die kermisse", de herinneringsdag aan de inwijding der kapel gehouden. De Potjeskermis te Zwolle, die tot het jaar 1879 heeft bestaan, was een voortzetting dezer „kermisse" ¹⁾.

Wel waren de Kapel en 't altaar evenals de arme zieken door den wj̄bisschop in zijn inwijdingsbrief aan de milddadigheid der bezoekers aanbevolen en zullen deze zich ook niet onbetuigd hebben gelaten, maar daar het kerkje aanvankelijk „nyet myt einghen sonderlingen guede doertiert noch gherentet" was en de met den dienst gepaard gaande onkosten, behalve uit de offergaven, gevonden moesten worden uit de renten van het Melaatschenhuis, die in de eerste tijden weinig meer dan toereikend waren voor het onderhoud van het huis en de verpleegden, is hierin

¹⁾ Evenmin als van Hattum geeft Elberts in zijn Wandelingen in en om Zwolle (blz. 251 en 252) met zijn verklaring van het ontstaan der kermis in 't algemeen het verband aan tusschen de Potjeskermis en den feestdag ter eere van de inwijding der kapel van het Heilige Kruis. Dat echter de Potjeskermis een voortzetting was van den feestdag ter eere van de inwijding der Kapel blijkt uit een Resolutie van Schepenen en Raden d.d. 1666 April 23 aldus luidende:

Luna den 23 Apr. 1666 Coss { Rousse
&
Brakel

Item dat de Cruis oft Potghes Kermis op Maandach na den derden Sondach van Paschen gehouden mach worden.

Boek van Resolutiën van Schepenen en Raden der stad
Zwolle van 28 Sept. 1665—13 December 1675.
Oud-Arch. der Gem. Zwolle No. 25².

wel de reden te zoeken, dat in den beginne geen vaste priester of vicaris aan de Kapel verbonden was. (Zie bijlage I).

Toen echter na verloop van jaren de renten en andere inkomsten van het Melaatschenhuis langzamerhand waren aangegroeid, kon men zonder bezwaar overgaan tot het aanstellen van een vasten priester. Dit geschiedde in het jaar 1457, op den 27sten Februari van welk jaar Burgemeesteren, Schepenen en Raad der stad Zwolle door toedoen van de toenmalige provisorsen Willem te Ghyetkoete en Engbert van Treecht, met goedkeuring van Gerlacus van Deventer, in dien tijd pastoor der St. Michielskerk en „cureit der Kerken van Zwolle”, besloten een vicaris aan te stellen. Hierbij kwam nog, dat in dat jaar verschillende jaarrenten voor den dienst in de Kapel werden geschonken en deze dus eigen inkomsten begon te krijgen. Tevens werd de stedelijke overheid geleid door de overweging, „dat sy arme versmade lude synt ende nyet bruken ende moeghen der gemeen Kerken”. Wel blijkt uit een kerkrekening van 1584 ¹⁾, dat er bij het portaal in de Groote- of St. Michaëlskerk een melaatschenhuisje stond, dat met een pestenhuisje in dat jaar vertimmerd en tot woonhuis is ingericht, doch hier moesten de melaatschen door een hekwerk van de gezonde kerkbezoekers afgescheiden hun kerkelijke plichten waarnemen.

De eerste priester werd volgens besluit van Burgemeesteren, Schepenen en Raad benoemd door de provisorsen Willem te Ghyetkoete en Engbert van Treecht, terwijl voor 't vervolg het collatierecht zou

¹⁾ Zie Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel 10^e dl. Zwolle 1890. blz. 366.

zijn in handen van de provisoren „indertijd” met Willem te Ghyetkoete en na diens overlijden met zijn erfgenamen, wanneer deze burgers van Zwolle waren ¹⁾. Wanneer echter een eventueele vacature door deze binnen 6 weken niet vervuld werd, zou het collatierecht aan Burgemeesteren, Schepenen en Raad vervallen. Tevens werd geordineerd, dat de bedienaar der kapel priester moest zijn of zoo oud, dat hij dit binnen het jaar worden zou, terwijl hij wekelijks 3 of 4 missen moest lezen. Op welke dagen deze missen gelezen moesten worden, staat niet vermeld. Bij wangedrag hadden de collatoren het recht den priester af te zetten en in zijn plaats „enen anderen gueden man” te benoemen. (Zie bijlage II).

Den 12^{den} Juli 1475 kwamen de provisoren Willem Stockman en Henrick Wesselssoen op 't Raadhuis, ten overstaan van Schepenen en Raad, met heer Herman, officiant van het altaar „ten Heiligen Cruce” overeen, dat hij en zijn opvolgers des Zondags een mis zouden „doen” en wijwater „werpen”, des Woensdags wederom een mis zouden lezen en nog een naar verkiesen op Maandag, Dinsdag, Donderdag of Zaterdag. Was echter een der vier laatstgenoemde dagen een Heilige dag, dan moest op dien dag de mis gelezen worden. Een vierde mis mocht de priester opdragen op een dag naar believen, terwijl hij des

¹⁾ Achter in een Register getiteld „Aenneminge van Stadsdienaren”, berustend in 't Oud-archief der Gemeente Zwolle (Inv. no. 9), bevindt zich verder nog op fol. 335 een opgave van „collatores vicarium”, waar wij betreffende de Collatoren van de H. Kruiskapel aangeteekend vinden: „Ad leprosos buiten Voorster poorte: Die provisoren myt Noijs erfgenamen”. Deze opgave dateert uit het laatst der 16e eeuw. Zie [Mulder, J. W. J.], De predikantstraktementen te Zwolle. Zwolle 1894, blz. 11.

Vrijdags bovendien verplicht was een mis te lezen of te laten lezen wegens een stichting, waarvoor de executoren van Derick Borrekamp een stipendium van 3 Rijnsche guldens gegeven hadden. Aan dit stipendium voegde Henrick van Almeloe bij testament nog toe een jaarrente van een Rijnschen gulden. Deze missen moesten gelezen worden te 8 ure. (Zie bijlage III).

Van Hattum vermeldt, dat in 't jaar 1475 den vicaris Herman de woning en de hof bij het huis tot zijn gebruik werd afgestaan, mits hij nog een vierde mis op een der andere dagen van de week wilde lezen. Hieromtrent vinden wij echter niets vermeld en bovendien zou dit al zeer zonderling zijn, waar reeds in het jaar 1464 deze woning gebouwd werd ten behoeve van Herman Dycking, priester der kapel (dezelfde als de door van Hattum bedoelde vicaris Herman, zie ook bijlage III), terwijl hem en zijn opvolgers tegelijkertijd het gebruik van het achter het Melaatschenhuis gelegen land geschonken werd door de provisoren Willem te Ghetekote en Johan Deer ¹⁾.

Wel wordt in den brief, opgenomen als bijlage III, van het huis en den hof voor den priester gewag gemaakt, doch met geen enkel woord wordt daarin gezinspeeld op eenig verband tusschen een vierde mis, welke de priester te doen had, en den hem ten gebruike gegeven hof en woning. Slechts het volgende staat daaromtrent vermeld: „Item wyl hy [de priester] dat huys ende hoff by den Heiligen Cruce holden, soe soelen hy ende syne nacomelynge daer wonen, wantet daer omme gemaket ende gegeuen is Ende off die officiant inder tijt nyet des nyet en

¹⁾ Zie bijlage VIII no. 12.

behoefde, so mach hy dair wes aff verdoene by consente der bewares der armen voirg.." Begrijpelijker is, dat de priester voor het lezen van nog een vierde mis op een andere wijze een vergoeding kreeg, zooals ook het geval was met de mis, welke des Vrijdags gelezen moest worden. In deze veronderstelling worden wij ook versterkt door de schenking van Herman Derickinck, priester, waarschijnlijk dezelfde als Herman Dycking, die volgens een dorsale aanmerking op een charter gedateerd „dusent vierhondert sess ende tnegentich op Sante Bonifacius auent" [1496 Juni 4] een jaarrente van „derdenhaluen Overlentschen Rynschen gulden" ter beschikking stelt „van des Hilgen Cruces Capellen op die ffondatio toder vierder missen." ¹⁾

Den 17^{den} Maart 1490 werd, tegelijkertijd, dat Herman Dickynck, „officiant" van de H. Kruiskapel, voor „den gemeynen Raydt", in tegenwoordigheid der provisoren Willem Stockman en Hermannus Sterne- man, bekende, dat drie gouden Rijsche guldens, welke hij trok uit twee perceelen in de Voorstraat en een perceel in de „Nyestadt", erfelijk aan zijn opvolgers in deze kapel zouden toebehooren, er nog- maals de nadruk op gelegd, dat genoemde en andere renten zouden gelden als stipendia voor de missen, welke de priester elken Zondag, Woensdag en Vrijdag zou lezen of laten lezen, terwijl hem vrijstond de vierde mis te lezen of te laten lezen op een der andere dagen van de week. Was deze een Heilige dag, dan moest op dien dag de mis gelezen worden. (Zie bijlage IV.)

Behalve Herman Dycking, die, zooals we hebben

¹⁾ Zie bijlage VIII no. 19.

kunnen zien, de melaatschen in de H. Kruiskapel tal van jaren gediend heeft, hebben wij tot onze spijt uit de gegevens, die ons nog van het Melaatschenhuis ten dienste stonden, niet kunnen opmaken, welke priesters achtereenvolgens aan deze kapel verbonden zijn geweest, noch hoelang door deze de dienst hierin is waargenomen.

Volgens het Boek der Sloten van Rekeningen van het H. Kruisgasthuis kwamen van het jaar 1580 van de vicarie der Kapel 16 goltg. 21 st. ten bate van het Melaatschenhuis, terwijl van de jaren 1581 en 1582 telkens 40 goltg. 7½ st. in de kas daarvan vloeiden. Dit zal in verband hebben gestaan met de invoering der Hervorming in Zwolle in 1580, waardoor de priester in de kapel, als zijnde een „*capella publica*”, den dienst niet meer mocht uitoefenen en naar elders de wijk zal genomen hebben, zoodat gedurende dien tijd de inkomsten der Kapel ten voordeele van het Melaatschenhuis kwamen.

Blijkens de jaarrekeningen der stad Zwolle ontving de „vicarius vant Hillige Kruitze buiten Voerster poorte” jaarlijks van de stad 2 g.g..

In tegenstelling met andere steden in Nederland, waar juist op Zon- en feestdagen geen dienst was in de kapel van het Melaatschenhuis — waarschijnlijk omdat het daar geen „*capellae publicae*” waren zooals te Zwolle, terwijl men tot deze maatregelen ook geleid kan zijn door gezondheidsredenen, daar er op die dagen meer menschen op de been waren, die de mis zouden gaan bijwonen ¹⁾ — werd te Zwolle in de H. Kruiskapel op Zon- en feestdagen dienst ge-

¹⁾ Zie Schevichaven, H. D. J., Leprozen en Leprozenhuizen. Oud-Holland 1907, blz. 102.

houden, terwijl Bisschop Folkerus zelfs het bezoeken van de kapel aanbeval en tot bedevaarten daarheen aanmoedigde *in quacumque etiam die.* ¹⁾

Op den drempel van de H. Kruiskapel, die hoogstwaarschijnlijk gestaan heeft in 't midden van het tegenwoordige H. Kruiskerkhof, waar wij nog een eenigszins verhoogd gedeelte aantreffen, dat door een ijzeren hek van de overige ruimte is gescheiden en als begraafplaats 1^e klasse dienst doet ²⁾, was het, dat Hendrik Focking, pastoor der St. Michielskerk, toen hij in 't jaar 1580, met de invoering der Hervorming te Zwolle, deze stad moest verlaten, nog eenmaal, nadat hij reeds in pasgenoemde kerk zijn afscheidsrede had gehouden, tot een groote menigte, die hem uit de stad had uitgeleid, een toespraak hield naar aanleiding van Lucas 23 : 28.

In het begin der 18^e eeuw begon de kapel in verval te geraken en toen zij den 8sten December 1703 door een stormwind gedeeltelijk was ingestort, werd ze afgebroken.

Ten slotte dienen wij nog te vermelden, dat bij een onderzoek ter plaatse bleek, dat van het Melaatschenhuis als zoodanig niets meer over is; alle gebouwen van het tegenwoordige Buitengasthuis dateeren uit lateren tijd.

Het beheer over het Melaatschenhuis was blijkens de charters, Jaarrekeningen, Sloten van rekeningen,

¹⁾ Zie den inwijdingsbrief, Bijlage I.

²⁾ Volgens mededeeling van den tegenwoordigen opzichter van het Buiten-Gasthuis, die tevens doodgraver van het H. Kruiskerkhof is, zijn daar de fundamenten van de Kapel nog aanwezig en wordt dit gedeelte van het kerkhof nog altijd door het volk het „Kapelletje” genoemd.

het Register van ontvangst van renten en pachten van het H. Kruisgasthuis, welke nog gedeeltelijk aanwezig zijn in 't oud-archief der gemeente Zwolle, en eveneens blijkt het Register der fundatie- en dotatiebrieven en inkomsten van de pastorie en van de officia, vicariën en broederschappen gevestigd op altaren in de St. Michiels-, L. Vrouwe- en Gasthuiskerken, ook aldaar berustend, opgedragen aan twee provisorsen, ook wel „husmesters” of „bewares” genoemd, die volgens laatstgemeld Register ¹⁾ benoemd werden door Schepenen en Raad van Zwolle, onder wier toezicht zij ook steeds stonden.

Uit niets blijkt, dat de provisorsen voor een bepaalden tijd waren aangesteld. Uit de lijst der provisorsen, welke wij als bijlage V toevoegen, kan men zien, dat sommigen tal van jaren deze functie waarnamen.

Met de hoofdadministratie en dientengevolge met de rekening en verantwoording aan de Cameraars der stad Zwolle aan het einde van het jaar, dat liep van Lichtmis [2 Februari] van het eene tot Lichtmis van het andere jaar, was een der beide provisorsen belast. Deze werd in den regel het volgende jaar door zijn „gezel” of „masschup” vervangen.

Bloed- of aanverwantschap tusschen twee personen blijkt voor hen geen belemmering te zijn geweest om tegelijk provisorsen van het Melaatschenhuis te zijn, want b.v. van 1623—1627 treffen wij Gijsbert van Ittersum, welke blijkt de jaarrekening van 1624 de oom was van Arent van Oldeneel, tegelijk met dezen als zoodanig aan. Wij vinden daar n.l.: „Den

¹⁾ Zie bijlage I.

25 Februari mijn oem Gijsbert van Ittersum und ick [Arent van Oldeneel] die bussen op drie plaetsen gelicht, dair inne beuonden g.g. 2—6—8." Later treffen wij Arent van Oldeneel aan als provisor met Wulff van Ittersum de jonge. ¹⁾ Ook was het ambt van burgemeester, zooals uit de provisorienlijst blijkt, geen beletsel om provisor te zijn.

De inkomsten van het Melaatschenhuis werden onderscheiden in „accidenteele en ordinaris opkomsten." Tot de accidenteele opkomsten werden gerekend: de inkomsten der boerderij, welke bij de stichting behoorde, de opbrengst van den molen, van de „kleppe", van de bussen, welke ten behoeve van het huis in verschillende herbergen in de stad waren gehangen, de bedragen, welke de melaatschen in het huis brachten of waarmede de kostkoopers of proevenaars er zich inkochten en de opbrengst van de goederen bij overlijden door de verpleegden in het huis nagelaten en door provisoren ondershands of in 't publiek verkocht.

De ordinaris opkomsten bestonden in jaarrenten uit en pachten van huizen en landerijen, bij testament of tijdens het leven aan het huis geschonken, of ten behoeve daarvan door provisoren bij wijze van geldbelegging aangekocht.

Bij het Melaatschenhuis behoorde een boerderij, zooals wij zooeven mededeelden, die in den aanvang ongetwijfeld slechts gediend zal hebben om het huis van het noodige te voorzien, als groente, koren, melk, boter en vleesch.

Voor deze hypothese pleit het feit, dat de inkomsten

¹⁾ Zie bijlage V.

dezer boerderij in de jaarrekeningen zijn gerangschikt onder de „accidenteele upkomsten”.

Toen echter de stichting door verschillende schenkingen begon te bloeien en de opbrengsten der akkers en van den veestapel zoodanig begonnen te stijgen, dat de productie de consumptie verre overtrof, was men er vanzelf op aangewezen een gedeelte daarvan ter markt te brengen.

Behalve op den teelt van hoornvee en schapen legde men zich blijkens de jaarrekeningen ook met goed gevolg toe op de paardenfokkerij.

De prijzen van boter, koeien en paarden schijnen te Deventer dikwijls hooger geweest te zijn dan te Zwolle, want wij zien hiermede herhaaldelijk den „bouwmeester”, die aan 't hoofd der boerderij stond, naar Deventer trekken om ze daar op de markt aan den man te brengen. (Zie bijlage VI.)

Bij de boerderij behoorde ook blijkens de jaarrekeningen een duiventil. De jonge duiven werden verkocht en de opbrengst daarvan was in den zomer zuivere winst, daar deze dieren alleen 's winters, wanneer ze door de sneeuw geen voedsel konden vinden, vanwege het huis gevoederd werden. Zoo vinden wij b.v. in de jaarrekening van 1607: „Ein scheppell boeckweiten voer die duiven toe foeren in den winter up die snee 16 st.” Verder werd eens in het jaar de mest dezer dieren verkocht. Voor het jaar 1517 teekende de provisor hiervoor aan: „Item des Saterdaghes na Sant Merten heb ic verkofft de duiven-dreck vor iij phs. gl. op half fasten toe komen sal hi de halen....” Ook de hoenders ontbraken niet. Volgens de rekening over 't jaar 1608 waren deze dieren in dat jaar door de soldaten gestolen: „Die

soldaten hebben onse hoender genamen, gekoft wider sees jonge honder 20 st.”

De opbrengst van den molen was voor elk jaar nagenoeg hetzelfde. Hier volge het bedrag voor het jaar 1605, hetwelk wij slechts voor dit jaar voor elke maand afzonderlijk vinden aangeteekend.

Ontfanck van die molle van Lichtmisse a^o 1605 hen tot Lichtmisse a^o 1606.

Primo mense	j g.g. vj st.
Secundae mense	j g.g. 12 st.
Tertie mense	12 ¹ / ₂ st.
Quartae	12 st. 3 ort.
Quintae	18 st.
Sextae	21 st.
Septime	xxj st.
Octavae	1 g.g. xj st.
None	2 g.g. x st.
Decimae	2 g.g. j st.
Undecimae.	3 g.g. ein ort st.
Ultimae mense	1 g.g. 16 st.
Summa latris	xv g.g. 27 ¹ / ₂ ct.

Zooals overal elders zal ook te Zwolle aanvankelijk de bijgeloovige gedachte geheerscht hebben, dat de melaatschen, wilden ze genezen, 7 jaren gebedeld brood moesten eten. Hierop wijzen de bussen, die ten behoeve van het Melaatschenhuis in verschillende herbergen in de stad waren gehangen en de „kleppe”, waarmede vanwege het huis langs de burgerdeuren te Zwolle werd gegaan om gaven in te zamelen, terwijl ook een der verpleegden belast was om met de klep op den weg vóór het huis aan de voorbijgangers een aalmoes te vragen.

In de jaarrekening van 1605 vermeldt de provisor

Wulff van Ittersum de herbergen, waarin de bussen gedurende dat jaar geplaatst waren: „Item op den ersten dach februarij a^o 1606 sin ick gegaen met min maschup Johan Gorisen op het Winhus, in den Morian, in die Clocke, in de Roden Lew, int Harte, int Horen, in den Munster, in den Swarten Arent, in die Arde, in die drie Valcke, und aldaer die armenbussen gelichtet, daerin befunden des huises omme Gades wille gegheuen facit 13 g.g. 6 st.” Dit bedrag daalde echter steeds en was in het jaar 1612 nog slechts 3 g.g. 6 st. 1 doyt, terwijl in het jaar 1625 nog slechts in drie herbergen bussen geplaatst waren „als tott Trouhart, Roen Lew und 3 Moriaenen”, welke opbrachten 1 g.g. 16 st. In 1628 was het bedrag zoo gering, dat de provisoren het beter achtten de bussen maar op te heffen. De rekening van dat jaar vermeldt hieromtrent het volgende: „Item vuijt die bussen ontfangen unde die seluige mede nae huys genamen 0—21—10.”

Was 't reeds den gezonden bedelaar in de Middeleeuwen verboden om iemand aan te spreken en moest deze voorzien zijn van een klep of klokje, wanneer hij de attentie van voorbijgangers op zich wilde vestigen, nog minder stond het den melaatschen vrij iemand om een aalmoes aan te spreken. Zij waren voorzien van een z.g. klep, die in den regel zoodanig was ingericht, dat deze behalve als waarschuwingsmiddel, dat er een melaatsche in de nabijheid was, ook dienst deed om er een aalmoes in te kunnen ontfangen; zodoende behoefde men niet in aanraking te komen met de hand van den leproos, wanneer men deze iets gaf. ¹⁾

¹⁾ Zie Schevicharen. Oud-Holland 1907. blz. 106.

Vóór het jaar 1601 schijnen de melaatschen te Zwolle elken dag in de stad te hebben mogen rondgaan langs de huizen om aalmoezen te vragen. In dit jaar werd hieraan echter een eind gemaakt door de volgende publicatie:

Item dat die Leprosen niet mehr als up twee dagen in der weeken als nemlick op Wundesdach vund Fridach oeren ummeganck vund bede duer die stadt sollen mügen hebben bij arbitrale straffe.

Gepubliciert den 8 Martij Anno 1601.

Borg^{re} { Middelberch.
 { Berkman.

't Wil ons echter voorkomen, dat deze publicatie geen betrekking had op de melaatschen van het Melaatschenhuis ¹⁾, daar het inzamelen van liefdegaven voor deze inrichting zeer zeker geregeld werd door de provisorien, die in deze kwaliteit in nauwe betrekking stonden tot de stedelijke regeering, zoodat, wanneer hiertegen bezwaar zou hebben bestaan, op een andere wijze een regeling zou zijn getroffen. Veeleer was ze gericht tegen die melaatschen, welke een vrij leven verkiezende boven een leven van orde in 't Melaatschenhuis, 't den bewoners van Zwolle met hun landlooperij en bedelarij somtijds zeer lastig maakten.

Herhaaldelijk blijkt, dat de burgers last hadden van bedelende melaatschen, die echter niet altijd melaatsch waren, doch dikwijls deze ziekte fingeerden, daar dit een uitstekend middel bleek te zijn om bij de menschen medelijden en offervaardigheid op te wekken. Zoo houdt een publicatie van 10 Januari

¹⁾ Zie Bijdragen tot de Gesch. van Overijssel XI, blz. 23.

1563 ¹⁾ het volgende in: „Noch laeten Burgermeis-
 teren, Schepenen und Raedt wetten, dat gien lazarus
 inder stadt of vriheit van Zwolle mit ghiene trommen
 offte andere spoelen sollen omme gaen, by die pune
 van xx \mathfrak{w} , tot elcker reise verboert te hebben.”
 't Waren meestal vreemde melaatschen, zooals blijkt
 uit een publicatie van 23 Juli 1572 ¹⁾: „Dit nabeser.
 is aldus an die poerten geslagen, averst in der ker-
 eken niet gepubliciert. Burgemeisteren, Schepenen
 und Raedt laeten weeten, dat alle die ghene, soe
 alhier die dachwachte hebbenn, ghiene vreemder be-
 delers, landloepers ende melaeten inder stadt sollen
 laeten kommen.” Dit blijkt ook uit een Resolutie
 van Raad en Meente d.d. 24 Juni 1664, volgens
 welke nog in dat jaar besloten werd „die vreemde
 lazaren te weren.”

In het jaar 1610 hadden de Melaatschen te Zwolle,
 die niet in 't Melaatschenhuis woonden, aan de stede-
 lijke regeering verzocht om des Zondags rond te
 mogen gaan om aalmoezen te vragen, op welk ver-
 zoek bij Resolutie van 28 Februari van dat jaar af-
 wijzend door Raad en Meente werd beschikt Verder
 troffen we nog aan Resoluties van Raad en Meente
 dd. 5 Februari 1608, 13 December 1614 en 29 Sep-
 tember 1657, alle drie met het doel de bedelarij der
 melaatschen te beperken.

Reeds zeer vroeg werden in 't Melaatschenhuis
 „proevenaars” of kostkoopers opgenomen, die, zooals
 wij later zullen zien, verschillende diensten voor het
 huis moesten verrichten, zoolang hun leeftijd dit toe-
 liet. Zoo zal ook voor de „kleppe”, waarmede van-

¹⁾ Boek van Publicatiën 22 Febr. 1562—18 Maart 1576.
 Oud-arch. der Gem. Zwolle. No. 41.

wege het Melaatschenhuis langs de burgerdeuren te Zwolle werd gegaan, terstond, toen ook dezen hier een onderdak vonden, een van hen hiervoor zijn aangewezen. In 1513 was hiermede althans een proevenaar belast, zooals wij vermeld vinden in het Register van ontvangst van renten en pachten van het H. Kruisgasthuis (1462—1540): „A^o xv^c und xiii des Soenendages nae Sunt Agneten [1513 Januari 23] soe heft Ghoert Classen und Arent van Bolten anghenoemen Vyllem unse dener ten Hyllyghen Cruese nu as dat hy dy koest ten Hyllyghen Cruese hebben sal soe langhe als hy lawet und soe langhe als hy vat doen kan, als myt die cleppe umme the gaene, dat sal hy doen und van ner hy dat nyt doen ende kan, soe soelen hem de husmesters dat verlaven und des heft hy ons thee goede ghescolden dat loen, dat vy hem nu oep dessen dach sculdich synnen und des synt mede woerwerden, vat hem ansterft, dat sal koemen then Hyllyghen Cruese und vat hy oeck achter laet, dat sal oeck ten Hyllyghen Cruese blyven, alle dynck sunder arghelist.”

Hoeveel jaarlijks de rondgang langs de burgerdeuren opbracht kunnen wij niet mededeelen, daar dit in de jaarrekeningen niet afzonderlijk, doch opgeteld bij het bedrag, hetwelk de kleppe op den weg vóór het huis opbracht, vermeld staat.

Evenals overal elders dergelijke huizen aan groote verkeerswegen te vinden waren, stond ook het Melaatschenhuis te Zwolle aan een weg met drukke passage, wat het huis ten goede kwam, daar, zooals wij reeds vermeldden, op den weg vóór de stichting een der verpleegden geplaatst werd om van de voorbijgangers een aalmoes te vragen. Hiermede werd volgens

bovengenoemd Register in 't jaar 1517 belast een vrouw, Lamme genaamd.

Het door haar ontvangen geld zou gebruikt worden voor de keuken, maar daar zij twee kinderen te onderhouden had, die waarschijnlijk niet in het Melaatschenhuis waren opgenomen, terwijl het spinnen en maken van borstels, dat haar voor 't onderhoud dezer kinderen was toegestaan, niet voldoende opbracht, was zij, zooals wij zullen zien, reeds spoedig niet geneigd al 't opgehaalde geld aan de provisoren af te staan.

„A^o [xv^e] xvii op Onse Liever Vrouwen Lichtmisse [1517 Februari 2] nemen Arnt van Keppel ende ick Jan van Gesscher ene vrou an ten Hillighen Crus geheten Lamme ende was laserus ende sal or leven lanck de kost hebn puer ende bloet allene omme Godes willen ende se mach or selven spinnen ende borstel maken om or kinder mede op toe brengen ende se en darff ten Hillyghen Cruse ghen guet met allen brengen off laten dan allene or bedde myt sinen toe behoeren soe ver or twe kinder na oer leven, mer wert sake dat Lamme kinder vor Lammen storven, als dan soude arflike burte (solde) Lamme vorsz. erven op dat Hillighe Cruse ende net tot andern kindern off frenden.

... Item ock is verdedinck als dat Lamme den wech waren sal ende wes dar gheven wort, salse allinck ende al tot profit den husmester doen totter koken.

Item dyt nabescreven hefft Lamme toe vorschin bracht.

Item des Mandages vor Sant Gregorius [1517 Maart 9] de mij Lamme x st., de se opten wech ghebeden hadde.

Item viertien dage dar na xx st.

Item iij weke dar na xxij st.

Item viertien daghe dar na xxj st.

Item op Donredach na Mey [1517 Juni 4] van ringen en gerdesborstel.

Item des Saterdages na Sant Servaes [1517 Mei 16] dede my Lamme xxij st.

Item op dye Sacramentes avent [1517 Juni 9] [dede] my Lamme noch xx st.

Item noch op Onse Lieve Vrou Visitasij [1517 Juli 2] xxij st.

Item noch des Dinxdages vor Sant Laurens [1517 Augustus 4] omtrint xxxij st.

Item des Sondages na Sint Lammert [1517 September 20] omtrint xxij st.

Item opde Octave van Santmerten [1517 November] noch omtrint xij st."

Voor het jaar 1518 teekende de provisor Jan van Gesscher het volgende betreffende Lamme in 't meer-gemelde Register van ontvangst van renten en pachten aan: „Item Lamme vorsz. is myt Arent van Keppel ende mit my Jan als mitte husmesters ten Hillighen Cruse overkommen, dat se holden sal ende tot oren wil hebn al dat se mytter kleppen opte wech vorden huse ten Hillighen Cruse biddet by alsoe, datse den husmesters des jaers daer van sal geven ende leven iij golden gl. ende iij phs. gl. tot profyt ende orber des Hillighen Cruses ende dijt vorsz. salse betalen tot vier tijden vanden jaer, als op Paesschen ende op Pinxteren ende op Onse Hoghe Lieve Vrou [15 Augustus] ende op Sant Merten [10 November].

Dijt vorsz. overkomen mit Lammen geschach op Sancternyclaes dach int jaar van [xv^e]xvij.

Item anno [xv^e]xviiij Lamme 1 gl. betalt phs.

Item darna op Sant Dulphus [1518 Juni 12] 1 phs. gl.

Item

Item dijt vors. hefft Lamme tot v tyden betalt, telken j phs. gl.. Se klagede datse or net wal dar an beholden konde, dan was ic dar mede toe vrede mitte vors. v phs. gl., het solden anders halff golden gl. wesen als vors. steet”.

Hierop volgt zonder bijvoeging van datum: „Item Lamme betalt iarlix v phs. gl. ende j ort, wantse clagede dat se or net beholden mach, dan heb ick dar me toe vrede west, mer alst opte wech betert dan moetse mer geven”.

In het jaar 1536 werd volgens meergemelde Registers met de klep op den weg belast een proevenaar: „A^o [xv^e]xxxvi upte Gudensdach na Sant Remijsdach [1536 October 4] hebn Arnt van Dalluss. ende mester Jan van Gesscher, husmesters then Hyllighen Cruse, anghenommen Wyckbolt Wyllamson ten Hilligen Cruse vor enen provener, dat he de wech vorden huse mytter cleppen bewarten ende bydden sal tot onderholt des huses ende he brenet van stont an me dat laghe sitten inden sal ende ene broukupen ende bedden mit sin thoe behoeren, ende al dat om an mach kommen ende nu behoeren, sal dat Hilghe Crus hebn, hir vor sal he hebn kost ende cleren der om vors. sint... ende sal den huse trouwe wesen”.

In het jaar 1605 was het gezamenlijke bedrag met de „kleppe” in de stad en op den weg vóór het huis opgehaald 55 g.g. 27½ st., welk bedrag wij aldus gespecificeerd in de rekening van dat jaar aantreffen:

Untfanck van die kleppe van Lichtmisse a^o 1605
 hen tot Lichtmisse a^o 1606.

Primo mensae	2 g.g. 14½ st.
Secunde	5 g.g. ein ort. st.
Tertie	5 g.g. 18 st.
Quartae	5 g.g. 8 st. ein ort.
Quintae	4 g.g. 26 st.
Sextae	vj g.g. ein blank.
Septimae	vj g.g. ½ st.
Octavae	5 g.g. 13 st.
None	5 g.g. 8 st. ein ort.
Decimae	2 g.g. 20 st.
Undecimae	3 g.g. 12 st.
Ultimae mense	3 g.g. 18 st.

In de maanden November—Februari (Decimae, Undecima, Ultimae en Primo mense) was dus de opbrengst der klep het geringst, wat zijn oorzaak zeer zeker zal gevonden hebben in het geringer verkeer langs het huis gedurende die maanden.

In sommige jaren steeg het bedrag der klep boven de 100 g.g. Dit was het geval in 't jaar 1619, toen het 108 g.g. was, terwijl in het jaar 1620 102 g.g. 2 st. en in 't jaar 1623 104 g.g. op deze wijze voor het Melaatschenhuis werden bijeengebracht. In of kort vóór 1643 schijnt men ook met de „kleppe” te hebben opgehouden, want in de rekening van dat jaar vinden wij hiervan geen melding meer gemaakt.

Daar het Melaatschenhuis was opgericht uit barmhartigheid en tevens om de melaatschen zooveel mogelijk te isoleeren, is het te begrijpen, dat niet enkel die melaatschen werden opgenomen, die aan de stichting een zekere tegemoetkoming voor hun opname konden geven. Alle inwoners van Zwolle,

wie 't ellendige lot te beurt viel om door deze ziekte aangetast te worden, stond het vrij zich in het Melaatschenhuis te doen opnemen. 't Spreekt vanzelf, dat degenen onder de melaatschen, die in staat waren iets bij te dragen om de lasten van het huis lichter te maken, hiertoe verplicht waren. Zoo vinden wij, om slechts één voorbeeld te noemen in het Boek der Sloten van Rekeningen van het Melaatschenhuis gedurende de jaren 1567—1577 telken jare vermeld, dat „Griete van Dalffsen de melaete 3 mudde roggen lijfftuucht” betaalt.

In het register van ontvangst van renten en pachten van het Heilige Kruisgasthuis (1462—1540), dat met betrekking tot de opname van melaatschen en proevenaars de oudste in ons bereik zijnde gegevens bevat, vinden wij namen van verpleegden en de verschillende voorwaarden, waarin deze in 't Melaatschenhuis gedurende dien tijd werden opgenomen, aangeteekend. Jammer echter staat in vele gevallen niet vermeld in welke kwaliteit ze zijn opgenomen, als melaatsche of als proevenaar. ¹⁾

Reeds in het jaar 1470 vermelden de toenmalige provisorsen, dat zij een proevenaar hebben aangenomen, welke 1 mud rogge en 1 „heren pont” jaarlijks moest betalen, terwijl wij er bij aangeteekend vinden „also dat ons die prier van Belhem gelaest hefft.” In het jaar 1624 werd de opneming van een proevenaar volgens de jaarrekening door Schepenen en Raad gelast: „Item als Lambert Stuijrmán duirch beuel van Schepen unde Raedt int huys is geckaemen, van hem an gelde ontfangen 27—12—0.”

¹⁾ Zie bijlage VII, waarin de belangrijkste aanteekeningen uit genoemd Register zijn overgenomen.

Verder vinden wij in deze jaarrekening nog aange-
geteekend: „Den 23 Julij ontfangen van Mons.
Sweertsen 25 g.g. die welke duirch die Gedeputyrden
van Ridderschap unde Steden tot onderholt van
Stuyrman voirsz. waren gegeuen 25—0—0.” In het-
zelfde jaar stierf de proevenaar Stuyrman. Wij vinden
in de jaarrekening omtrent de kosten van zijn be-
grafenis het volgende: „Den 2 September heb ick
[provisor Arent van Oldeneel] bet. voir een inlaege
in eene groeue in die L. Vrouwen Karcke, daer St.
Stuyrman in begraeuen worde 4 g.g.. Item voir t'graff
tho graeuen 16 st. unde die die baere brachte ge-
geuen 2 st.. Den 10 bet. an den koster van die
L. Vrouwen Karcke, voir die gerechticheijt van die
Karcke 1 g.g.. Noch an den koster bet. voir hem unde
die groeue weder tho te leggen 1 g.g.. Den 12 be-
talt dat buerrecht an bijn 1 g.g. 2 st.”¹⁾

De jaarrekening van 1623 vermeldt ook een geval,
waarin de provisoren door Schepenen en Raad gelast
worden een weegeld aan een persoon uit te keeren:
„Ytem betalt aen Mechtelt weduue van zalige Johan
Colick dorch beuell und ordinnantie van Scheppen
und Raedt umme Gades wille ter wecke tho geuen
12 st. tot oer onderholt, waer van de erste wecke is
gewest dem 8 Januarius up Donderdach tot dem
20 May incluys yss 20 wecken, beloept acht g.g.

¹⁾ Dit is de eenige plaats in onze bronnen, die opgeeft, waar
een verpleegde uit het Melaatschenhuis begraven werd. 't Zal
dan ook wel tot de uitzonderingen behoord hebben, dat iemand
ergens anders werd begraven dan op het kerkhof, dat, hoewel
wij daarvan niets in onze bronnen vermeld vinden, ongetwijfeld
van den aanvang af bij de stichting zal behoord hebben en ge-
legen zal hebben op de plaats, waar wij tegenwoordig het H.
Kruiskerkhof nog vinden.

16 st.” Wat hiervan de reden is geweest, blijkt nergens. 't Wil ons echter voorkomen, dat deze weduwe voor een plaats in het Melaatschenhuis in aanmerking komende, daar niet kon worden opgenomen wegens plaatsgebrek en dat haar daarom voorloopig een geldelijke tegemoetkoming werd gegeven.

Vóór het jaar 1590 schijnen de provisoren der proveniershuizen te Zwolle proevenaars te hebben kunnen opnemen zonder hierin de stadsregeering te kennen. Bij Resolutie van Raad en Meente van 28 December 1590 werd dit anders en werd besloten, „dat geen provisooren van de gasthuisen geene personen van nu voortaan voor einen penninck oer leven lank in kost en klederen tho onderhouden und tho versorgen aennemen sollen, dan met consent en voorweten eens Eersamen Raets.”

De provisoren van het Melaatschenhuis hadden zich eveneens aan deze bepaling te onderwerpen. Reeds vóór dien tijd had bij ontstentenis van een der provisoren de andere het consent van den Raad noodig, wanneer hij een verpleegde in 't Melaatschenhuis wilde opnemen. Zoo nam b.v. „Anno [xv^c] xxxvij up Sant Lammert [1537 September 17] mester Jan van Ghesser husmester then Hilligen Cruse by konsent van den Raet als Thomas Knoppert ene provenersche then Hilige Cruse Derck Soerdinck sin dochter Esse” aan. ¹⁾

In het Register van ontvangst van renten en pachten zijn wegens den aard dezer registers slechts degenen vermeld, die voor een som ineens of tegen betaling

¹⁾ Zie bijlage VII no. 9.

van een jaargeld in 't huis werden opgenomen. Zagen we reeds, dat Griete de melaatsche „3 mudde roggen” lijftocht betaalde, in 1620 werd volgens de jaarrekening een proevenaar aangenomen, die behalve rogge ook schapen en geld als koopsom betalen moest: „Ontfangen van Gart onse prouener erst 6 schapen und acht mudde rogge, syn int huis geconsumiert 0—0—0, noch an gelde 32—23—0.” Ook gebeurde het wel, dat voor de opname van een kostkooper door diens vroegere heer of meesteres een obligatie aan het Melaatschenhuis werd geschonken. Hiervan volge een voorbeeld uit de rekening van 't jaar 1605: „Item onse Aleijt heft in dat huis gebracht ein obligatie van den coster van Hardenbarch capitael 17 dalars, welke pensionen verschennen sullen wesen Paschen a^o 1605 met die ontrichtinghe der capitalen.” En om nog een tweede voorbeeld te noemen uit dezelfde jaarrekening: „Item noch heft Altein in huis gebracht ein obligatie van xvj g.g. capitaell slaende op die weduue van Peter Blanckwort tho Henns.” Wij behoeven er niet op te wijzen, dat de sommen, waarvoor de proevenaars zich in 't huis kochten, verschillend waren en bepaald werden naar draagkracht van dezen of hunne familieleden; dit zal den lezer bovendien duidelijk zijn geworden door enkele voorbeelden, welke reeds in een ander verband werden aangehaald.

Verder waren de verpleegden dikwijls verplicht bij hun opneming in het Melaatschenhuis enkele stukken huisraad mede te brengen. Zoo moest Gerberich Ketelers, die in 't jaar 1472 des Manendages nae Sante Merten [November 16] werd opgenomen, medebrengen: „j bedde, ij deken, iij of iiij pers.

slaplaken, ij ketel, ij guede potten ende ander reetscap." ¹⁾

In 1522 op Santpouwel [Januari 25 of Juni 30?] moest Jan van Kalker medebrengen bij zijn opneming „sinen bedde myt sinen toebehoren mit ene tresoor mit scotelen ende kannen dar up”, of het bedrag daarvan in geld. ²⁾

In 1537 op Sant Lammert [September 17] was de dochter van Derck Soerdinck bij haar opneming verplicht mede te brengen „eyn bedde myt sin toebehoren, j stoel ende j kanne, terwijl ze door haar familie eens gekleed zoude worden met „ene tabbert.” ³⁾

Dikwijls staat in het Register van ontvangst van renten en pachten onder de voorwaarden, waarop de proevenaars werden opgenomen, aangegeven hoe ze zich in 't huis en tegenover elkander te gedragen hadden. Hieruit blijkt, dat er nog geen vast reglement in 't Melaatschenhuis bestond, doch enkele regels reeds door usance als wet golden, waarop de provisoren in sommige gevallen nog eens afzonderlijk den nadruk meenden te moeten leggen. Somtjids was dit ook wel noodzakelijk, want niet altijd behoorden de proevenaars tot de vredelievendsten, zooals blijkt uit de jaarrekening van 1646, waar wij 't volgende aangeteekend vinden: „Ontfangen van Jan Steffens voer dat hy groete Jan met eene grepe hadde gewondet, bauen det hy thyn ofte twelff weecke syn proeuen hadde gemist, tot eene boete noch 53 g.g. 16 st..”

Eerst in de rekening van 't jaar 1670, toen het Melaatschenhuis blijkbaar reeds niet meer als zoodanig

¹⁾ Zie bijlage VII no. 2.

²⁾ Zie t. a. p. no. 6.

³⁾ Zie t. a. p. no. 9.

dienst deed, doch geheel voor proevenaars was ingericht¹ wegens het verdwijnen der melaatschheid in deze streken, vinden wij een reglement opgenomen. ¹⁾

Ten slotte werd nog tot de accidenteele opkomsten gerekend de opbrengst der goederen, bevens het geld door gestorven verpleegden in het huis achtergelaten. Wij vinden b.v. in de jaarrekening van 1608: „Verkocht Heilen olden roeck voer xj Carolus gulden und Heilen beddichgin voer xij Carolus gulden, item bi Heile gefunden an reden gelde 4 g.g. 18 st..”

Voor het onderzoek naar hetgeen een gestorven verpleegde naliet, zorgden dikwijls de vrouwen der provisors, zooals wij o. a. kunnen zien in de rekening van het jaar 1607, waarin de met de administratie belaste provisor Wernher van Holte het volgende heeft opgeteekend: „Den 16 October vrouue Goritzen met mijn huisfrouue geapend die kiste van zalige Harmen Lubbertzen und hebben daer in gefoenden an reet gelt 8 st..”

Als de voornaamste inkomsten, die dan ook „ordinaris opkomsten” genoemd werden, golden de jaarrenten uit en pachten van huizen en landerijen, benevens de obligatiën. Deze werden soms, evenals de koopsom der proevenaars, uitbetaald in koren. Op deze wijze gaf b.v. Arent van Dedem in 1464 volgens het Register van ontvangst van renten en pachten van het H. Kruisgasthuis (1462—1540) „den Hilligen Crus alle jaer iij mud roggen vijf ene erve inder Twente by Oetmersom ten Nyenhus to leveren”, welke 3 mud rogge volgens hetzelfde Register in 1526 zijn „gheloset ende se sint wer belecht an Ecbert Tymmerman”.

¹⁾ Zie Bijdragen tot de Gesch. van Overijssel XI, blz. 26.

Reeds vermeldden wij, dat deze jaarrenten benevens de eigendom der huizen en landerijen, waarvan de pachten het Melaatschenhuis ten goede kwamen of welke bij het huis in gebruik waren, door testament, schenking bij leven of aankoop waren verkregen, ¹⁾ doch ook gebeurde het wel, dat een huis of stuk land bij de opneming van een verpleegde of bij diens overlijden aan 't huis kwam. Zoo werd in 1529 volgens het Register bovengenoemd „Encbert Ghertz. vor enen provener ten Hillighe Cruse anghenommen, in den ersten dat he medde brengen sal xxv g.gl. ende noch viff heren w des jaers utte het hus tegen den Enghelschen becker aver soe langhe Encbert levet net langer, dar sin sonne in wont”, en na den dood van zijn zoon zou het huis aan het Melaatschenhuis „ümme Gaddes wyllen wesen” waarvoor Encbert „kost ende cleren” hebben zou, terwijl tevens van hem gevorderd werd, dat hij „den huse trouwe wesen sal in allen”.

De landerijen en huizen, waaruit het Melaatschenhuis jaarrenten ontving of welke het in eigendom had, waren niet alle in of bij Zwolle gelegen, doch waren te vinden in Genemuiden, Hattem en zelfs in Arnhem. Herhaaldelijk hadden de provisoren moeite om de jaarrenten of pachten van deze goederen te

¹⁾ Zie bijlage VIII waarin de Regestenlijst der charters betrekking hebbende op het Melaatschenhuis is opgenomen, en verder bijlage IX bevattende een afschrift der jaarrenten en eigendommen van dit huis vermeld in het Register der fundatie- en dotatiebrieven en inkomsten van de pastorie en van de officia, vicariën en broederschappen gevestigd op altaren in de St. Michiels-, L. Vrouwe- en Gasthuiskerken. Oud-archief der Gem. Zwolle inv. no. 681. H.S. op perkament uit de 16e eeuw, volgens den inventaris aangelegd in 1501. (Zie voor dit H.S. ook [Mulder, J. W. J.,] De predikants-traktementen te Zwolle. Zwolle 1894. blz. 9.)

innen of den eigendom daarvan te handhaven. Zoo vinden wij b.v. in de jaarrekening van 1607 aangeetekend: „Den 6^{en} October mijn masschup und ick [provisoren Wernher van Holte en Johan Gorissen] gewest toe Genemuïden umme die beide hofsteden toe besichtigen, dat het huis daer wedder van in possessie geraecken, offte die hofsteden toe vercoepen, met uns beiden und unse boumester und peerden daer vertert 1 g.g.,” terwijl, om nog één van de vele voorbeelden te noemen, sedert 1626 herhaaldelijk door de provisoren naar Arnhem werd gezonden om betreffende goederen, daar gelegen en voor 't Melaatschenhuis van Peter Willemsen aangekocht, advies in te winnen bij Dr. Steenderen, een rechtsgeleerde, aan wien blijkens het onderstaande, overgenomen uit de jaarrekening van 1626, de zorg voor dat goed was opgedragen: „Den 26 [Junij] bin ick [Arent van Oldeneel] met Peter Willemsen geuaren nae Arnem van wegen dat guedt twelk wy van hem gekofft hebben, betalt voir vragt van Swoll op Deunter 2 g.g., ant veer tho Kaeten 2 st., tot Heerde an bijr 5 st., tot Deunter veergelt 1 st., van Deunter op Arnem voir vragt 1 g.g. 12 st., tot loenen an bijr 4 st., tot Arnem verteert 3 g.g. 11 st., an die maegt 6 st., an die rekenkaemer voir d'acte betalt 5 g.g., noch voir d'obdragt und uprekunge 8 g.g. 24 st. Die volmacht op Doktor Steenren gepassyr 16 st., an Doctor Steenren voir guedt address vereert 3 g.g. 1 st.. Van Arnem op Deunter wederom voir vragt 1 g.g. 12 st., tot loenen an bijr gedronken 5 st., an drinckgelt tot Deunter 1 ort, van Deunter weder op Swoll voir vragt 24 st.”

Reeds in Januari 1627 vinden wij omtrent dit

goed door den provisor Arent van Oldeneel het volgende medegedeeld: „Den 4 myn oem van Ittersum und ick, neffens D. Eenschaet und swager Knoppert advijsjrt omme nae Arnem een expressen tho senden om advijs van Doctor Steenderen, van wegen die questije wegen Peter Willemsen upt seluige gedronken 3 kan wyns is 1 g.g. 2 st..” Kort hierop vinden wij 't volgende vermeld: „Item is meister Euert Smit gewest op ons begeerte tot Arnem by Doctor Steenderen omme met hem tho communijcijren die sake van Peter, den doctor voir syn advijs vereert 3 g.g. 1 st..” Uit de rekeningen der volgende jaren blijkt, dat de bestaande kwestie — van welken aard deze was, hebben wij niet kunnen uitvinden — niet opgelost werd in 1627, want telkens werden nog brieven gewisseld met den gemachtigde Dr. Steenderen.

Met het innen der renten te Zwolle was door de provisoren een persoon belast, die hiervoor een jaarlijksche tegemoetkoming ontving. Als zoodanig troffen wij in de jaarrekeningen van 1605—1611 aan Johan Henricksen, welke jaarlijks een salaris ontving van 10 g.g. „dat hy dat heele jaar gemaent hefft.”

Zooals wij reeds enkele malen hebben gezien, kwamen de proevenaars niet alleen uit Zwolle en omgeving; in 1540 werd er een uit Genemuiden aangenomen, terwijl er ook uit Hattem en Lemele werden aangetroffen.

In het jaar 1624 vinden wij er Jan Jansen van Lemele, van wien ontvangen werd „voer een iaer kostgelt auermits hij sich als prevenaer int huijs bestadet hadde unde tendes dat iaer wederom is vuytgegaen 39—8—0.”

Slechts voor enkele jaren hebben wij uit de niet

completee jaarrekeningen 't getal verpleegden van het Melaatschenhuis kunnen opmaken. Wij laten deze hier volgen:

1605 en 1607	15 personen.
1608, 1610, 1611, 1621, 1623, 1624	
(14 mannen en 5 vrouwen) en 1626 .	19 personen.
1628	20 personen.
1640	23 personen.
1646	24 personen.
1647—1650	25 personen.

In het Register van ontvangst van renten en pachten van het Melaatschenhuis troffen wij, bij het jaar 1480 ingehécht, een verlobbriefje aan, waarin aan de verpleegden uit het Melaatschenhuis werd toegestaan om in het water aan Otto Stegeman toebehoorende te visschen. Wij laten afschrift hiervan volgen:

Item ersamen leven heren van Zwolle, ick geve den armen lasaryssen vor Zwolle to wyssen op den Enck in den water (to wyssen) de rechtychheyt ick daer an hebbe tot mynen wirsegens und Gertrut und mynen arffgenamen weddersegens.

Otto Stegeman.

Dat vanwege het Melaatschenhuis gevischt werd in sommige wateren bij de stad gelegen, blijkt eveneens uit bovengenoemd Register, volgens hetwelk in 't jaar 1540 een proevenaar uit Genemuiden werd aangenomen, die o. a. het huis trouw moest wezen „myt stricken, netten, fuiken ende visschen.”

De verpleegden „Ten Hilligen Cruce” verkeerden in zeer gunstige omstandigheden, wat zij te danken hadden aan den grooten bloei, waarin het huis verkeerde, een blijk, dat de inwoners van Zwolle deze stichting goedgezind waren. Het behoorde niet tot

de zeldzaamheden, dat er aan het eind van het jaar een batig saldo van 400 g.g. was, al gebeurde het ook wel eens, dat er een tekort — maar dan nimmer groot — te boeken was.

De bewering, dat de Melaatschenhuizen geen voedsel, doch alleen onderdak verschafften, is althans waar 't dat te Zwolle betreft, onjuist.

Menige extra tractatie voor zieke verpleegden vinden wij in de jaarrekeningen aangeteekend, en op feestdagen en hoogtijden werden de anderen niet minder goed bedacht. Zoo was het op Wittendonderdag gewoonte, dat voor het huisgezin een zode versche visch werd gekocht, terwijl dan tevens evenals op andere bijzondere dagen in het huis „herenbier” werd gedronken. Als bewijs voor dit laatste vinden wij o. a. in de jaarrekening van 1605: „Und gerekent met Ide in den Vos van ein tonne heren beirs op die karmisse, und op hoctiden voer dat huis gehaelt na older gewoente an achtendels, und i J st., van die tonne op tho satten, is vij g.g. xiii J st..”

Op den inwijdingsdag der Kapel (de Karmisse) werden de verpleegden rijk onthaald, voor welke gelegenheid ook het z.g. Kermiskalf geslacht werd. Op dien dag kregen de „moer” en de „maegd”, over wie wij beneden nog een enkel woord zullen zeggen, een z.g. karmisse, die uit eenige stuivers bestond en bij de moeder het dubbele bedroeg van die der maagd. Op Kerstavond werd volgens gewoonte erwten met versche visch gegeten en kreeg elk een „offer-penninck”, die in den regel 3 stuivers bedroeg, terwijl op Oudejaarsavond weer versche visch op tafel kwam. Verder werden de verpleegden vanwege het huis 't geheele jaar door gevoed en zoo noodig gekleed, zooals blijkt uit onze bronnen.

In de maand November werden in den regel een 3 of 4tal ossen en een 5 of 6tal varkens geslacht. Dat somtijds niet al te groote zorg aan het conserveeren van het vleesch werd besteed, toont ons de rekening van het jaar 1626, waar wij 't volgende vinden aangeteekend: „Den eersten Maius gekofft elff kanne eticks om dat vleis, daar die Mey-worm in waeren, tho wassen und vriwen 22 st..”

Meermalen vinden wij in de jaarrekeningen posten van gekochte stokvisch en haring, die de provisoren evenals de siroop meestal van Amsterdam lieten komen, terwijl ook dikwijls spiering voor het huis werd gekocht.

De rekening en verantwoording van de provisoren voor de Cameraars van Zwolle ging gepaard met een maaltijd, terwijl op dien dag tevens den Schepenen der stad de z.g. schepenkoek werd aangeboden.

Hier volge, wat, behalve voor wijn, die natuurlijk niet ontbrak, en andere benoodigdheden, die in het huis zelf aanwezig waren, volgens de jaarrekening van 1624 voor dezen maaltijd werd uitgegeven: „Den 21 May gekofft een haluen salm up die rekenunge, daer voer betaelt 3 g.g. 6 st.. Den 24 betalt voer die huur van het tinwarek up die rekenunge gebesiget 16½ st. Item voer steenen pannen in den auent gebesiget 5 st.. Item voir die huijre ende voer glaese, die gebraeckten waren 6½ st.. Item voer Schepenkoeken 9 st., voer 20 kneelkoeckies und 3 mengelen notten 11¼ st.. Item gekofft alick steenwarek 15 st.. Die kock Gesien betalt voer kaecken 1 g.g. 12 st.. Voir 3 paer hoender up die rekenunge gebruickt 1 g.g. 2 st..”

Aan het hoofd van het huisgezin stond de „moer”.

Deze was somtijds een der „proevenerschen” 1), doch meestal werd een vreemde als zoodanig gehuurd. Zoo werd in 1626 „gemedet voer een moeder Anne van Oetenbrugge voir een jaer”. Ze zou verdienen „35 g.g., 3 paer schoene unde doeck”, terwijl haar tot een „voermede” (godspenning) werd gegeven 24 st.. Haar stond in den regel één, doch somtijds ook wel 2 maagden, ten dienste. Ongeveer gelijktijdig met Anne van Oetenbrugge werd een maagd aangenomen, betreffende wier loon wij in de jaarrekening 't volgende vinden opgeteekend: „Den 30 [Maius] gemedet die maegt Swene voir twintich Karoli gl., ses elle hemde doeck, twe schorteldoeck met twee paer schoene, tot een medelpenninck gegeuen 12 st..” Ook voor maagd deed somtijds een „proeuenerschen” dienst. 2)

Op gezette tijden kwamen verder nog verschillende personen in 't Melaatschenhuis hun diensten verrichten, als b.v. een naaister, die het goed verstellde. In de rekening van het jaar 1605 komt als zoodanig voor Aleit Wolleff, die „des huises bedden verhaeckstucket heft vij daghe” en per dag verdiende 5 st.. Geregeld treffen wij in de jaarrekeningen ook posten aan, waarin de „snider” vermeld wordt, die in 't huis geweest was „omme het winter.” of „sommertuch tho maken”. Verder missen wij in geen jaarrekening den „scherder, die dat husgesein dat ganse jair geplatert und gescharen heft”, of wij vinden vermeld, dat hij den een of anderen chirurgischen dienst in het huis verricht heeft, zooals in de jaarrekening van 1623: „Dem 25 Augusti betalt meister Andries

1) Zie bijlage VII no. 12.

2) Zie t. a. p.

feltscherder van de moer handt genesen hefft, daer het kolde fuer in begunst in tho kommen, met dem feltscherder up het aldernaest veraccordiert yss 8 g.g. 16 st..”

Reeds vermeldden wij, dat de boerderij werd bestuurd door den „boumeister”, terwijl deze in zijn werk werd geholpen door een knecht. Ook proevenaars verrichtten werk op de boerderij. Voor het maaien van het gras werden volgens de jaarrekeningen, waarin betreffende hen posten voor „aal” en bier voorkomen, vreemde maaiers gehuurd en bij ’t hooien waren een of meer boeren uit de buurt behulpzaam.

Een afzonderlijk gebouw stond ten dienste van de „vremde melaeten” ¹⁾. Dit waren ongetwijfeld die melaatschen, welke te Zwolle gewoond hadden, doch niet het burgerrecht bezaten. Daar wij hen in onze bronnen niet anders vermeld vinden dan in betrekking tot hun huisvesting en de uitgaven hun bewassing rakende, meenen wij te mogen aannemen, dat zij overigens op gelijke wijze werden behandeld en niet minder voorrechten hebben gehad als de andere melaatschen. Wij vinden in de jaarrekeningen slechts dergelijke aantekeningen aangaande hen als wij hier uit het jaar 1607 laten volgen: „Voer die fremde melaeten eine nije kleermaende, die daer alleen gebruickt wordt voor haer luiden, kost 14 st.”, en: „Gedaen aen Aeltken Culo die Lazeersche voer dat sie dat gantze jaer die fremde melaetschen bewasschen 1 g.g. 2 st..”

¹⁾ Zie blz. 210.

Wanneer de laatste melaatsche in 't H. Kruisgasthuis gestorven is, waardoor het zijn oorspronkelijke bestemming verloor, weten wij niet Elberts is o. i. niet ver van de waarheid verwijderd, wanneer hij beweert, dat na of omtrent 1650 de afzonderlijke verpleging der besmetten niet meer noodig werd geacht. Een Resolutie van Schepenen en Raad der stad Zwolle d.d. 16 Augustus 1650 vermeldt n.l. het volgende: „Grietgen Gerrits van Swolle bij attestatie ¹⁾ van de schouwmeesters van Haarlem ²⁾ bekend gemaakt hebbende, dat met lasarie van God Almachtig besogt was, geaccordeert een wekelijke ommeegang by de borger huysen om aalmoessen te mogen collegeeren.”

Verder vermeldt een Resolutie van Schepenen en Raad van 26 April 1652: „Griete Gerrits leprose, dogter van Gerrit Hanssen, scheepstimmerknegt aan Berent leprose by Frankhuys toegevoegt om samen op de ordinaris geaccordeerde dagen by de borger huysen aalmoessen te colligeren.” Had toch het Melaatschenhuis als zoodanig nog bestaan, dan zouden beide pasgenoemde melaatschen wel door Schepenen en Raad daarheen verwezen zijn. Dat het huis echter met den naam ook van bestemming veranderde, zooals Elberts mededeelt, is niet geheel juist. Herhaaldelijk toch zagen wij, dat reeds zeer vroeg kostkoopers werden opgenomen en 't is alleszins begrijpelijk, dat, daar de lepra begon te verdwijnen, de stichting, wier

¹⁾ Attestatie = schouwbriefje.

²⁾ In de meeste steden van ons land, waar een Melaatschenhuis was, schijnt men geen personen gehad te hebben, die bij verdenking van melaatschheid konden constateeren of iemand al of niet door deze ziekte was aangetast. Wel treffen wij zoodanige personen te Haarlem aan, naar welke stad de verdachten gezonden werden om „geschouwd” te worden. Zie Schevichaven. Oud-Holland 1907 blz. 103 en 104.

inwoners reeds gedurende langen tijd voor 't meeren-deel kostkoopers waren, ten behoeve van dezen bleef bestendigd.

Wat de verpleging der melaatschen „ten Hiligen Cruce” als zoodanig betreft, hieromtrent kunnen wij niets mededeelen, daar wij in onze bronnen niets vermeld vinden, dat daarop wijst. Deze kan zich echter slechts bepaald hebben tot verzachting van het lijden dier ongelukkigen, daar een geneesmiddel tegen deze ziekte, zooals wij reeds mededeelden, tot heden nog niet gevonden is. Maar ook deze verzachting kan in die dagen van geen groote beteekenis zijn geweest, daar men eerst in onzen tijd, waarin de medische wetenschap zulk een betrekkelijk hooge vlucht heeft genomen, er in geslaagd is in sommige gevallen het lijden der melaatschen te doen verminderen.

Behalve het beheer over 't Melaatschenhuis was den provisoren ook de zorg opgedragen voor 4 arme vrouwen, die twee huisjes op den Blijmarkt bewoonden. Hoe en wanneer deze woningen mede aan de zorgen dezer provisoren zijn toevertrouwd, weten wij niet, daar onze bronnen hieromtrent geen gegevens bevatten.

Hoewel in de jaarrekeningen van 't H. Kruisgasthuis de uitgaven voor deze huisjes en hun bewoonsters als ten laste van deze inrichting zijn aangeteekend, blijkt uit de Sloten der Rekeningen van dit gasthuis, dat de administratie afzonderlijk werd gevoerd en afzonderlijke fondsen hiervoor bestonden. Voor het jaar 1581 vinden wij hierin b.v. het volgende aangeteekend: „Opten thijnden Maj anno xv^clxxxii heft Johan Wajier sine rekeninge gedaen vant armen hujs staende bij die Rosmoelle anden Blimerket. Gecom-

pensiert sin untfanck tegens dat wtgeven wordt befunden, dat die armen in voerraet blieven 1 goltg. 3 st. 1½ pl., die Giesbert van Deem als provisor van den Hillige Cruijce buiten Vorster poorte umfangen hefft.”

Dat er voor de arme vrouwen afzonderlijke fondsen bestonden, blijkt o. a. uit de jaarrekening van 't Melaatschenhuis van 1605: „Vuijt Gerreijt Haenen huis in Deserstrate voer an ein juffer int Convent, Marie van der Wecht, gegheven heft die veijr arme vrouwen, verschint op Lichmisse a^o 1606 2 g.g.,” terwijl wij in de jaarrekening der stad Zwolle van 1605 aangeetekend vinden: „Die Leprosen ten H. Kruitze 20 gl. gl. Item 4½ gl. gl.. gegeven by die weduwe van Essen, daer van den armen vrouwen by die ros-molle 2 gl. gl. vuith gekeert worden.” Deze post voor de 4 vrouwen treffen wij nog aan in de jaarrekening van Zwolle van 1650.

Inplaats van „Blimerket” treffen wij in sommige jaarrekeningen van het Melaatschenhuis, b.v. in die van 1607 „Brenck” aan, terwijl wij bij beiden de toevoeging „by die Rosmoelle” vinden, zoodat wij hieruit meenen te mogen opmaken, dat de Blijmarkt of een gedeelte daarvan in dien tijd ook Brink genoemd werd.

De vier arme vrouwen ontvingen vijf keer in 't jaar, en wel op Paschen, Pinksteren, O. L. Vrouwendag [15 Augustus], Kerstmis en St. Paulus [Januari 30] een gave in geld, die in 1605 7 stuivers bedroeg, doch sedert grooter werd, zoodat ze omstreeks 1640 op de bovengenoemde tijden telkens 20 stuivers ontvingen. Eens in 't jaar werden ze met turf bedeed.

Stierf zulk een vrouw, dan kwam hetgeen ze naliet ten bate van de stichting, zooals blijkt uit de rekening van het jaar 1611: „Ytem int Nouembris

anno 1611 zalige Gerrythen Buixs van de arme huysken by de rosmolle in den Heere gerostet is, umfang van oer naelaetschap so aen reidt geldt nae oer auerlyden aldaer befonden is 16 g.g. 4½ st., ytem van oer mobelen, van huisraet und clederen uit het sterffhuis befonden, is by dem vuitroep der stadt diener ... int apenbaer verkofft, alles by dem anderen gebracht nae vermoegen der sedell, affgetagen der diener salaris, suiver is 26 g.g. 13½ st."

. Deze beide huisjes stonden op een gedeelte van de plaats, waar wij tegenwoordig het Paleis van Justitie aantreffen ¹⁾ en belendden aan de eene zijde

¹⁾ Sassenstraat.

No.		Roeden.	Voeten.	Straatgeld.	Lantaarn- geld.
310 ^{1o}	De Lutherse Gemeente wegens hun predicants- woning front 13 voet diep 9½ voet facit 123½ vt	1 16	11½	f:—3—:	f:—3—.
310 ^{2o}	voorts voor de Lutherse Kerk front 14 voet diep 9½ voet facit 446 vt	14 16	14½	f:—10—8.	f:—10—8.
311 ^{1o}	Dr Jan Holt (2 woningen) zijnde de Witvoets Ar- menhuisen nu ter admi- nistratie van Hr Camn. H. J. Greven front 24 vt diep 10 vt f. 240 vt	3 4	48	f:—5—10.	f:—5—10.
311 ^{2o}	Buiten Gasthuis een wo- ningje front 20 voet, diep 13 vt f. 260 vt	1	4	f:—6—2.	f:—6—2.
311 ^{d3te}	voortz: aan d ^o front 20 vt, diep 13 vt f. 260 vt	1	4	f:—6—2.	f:—6—2.

Register van straat- en lantaarngeld Sassenstraat
1772. Oud-Arch. der Gem. Zwolle no. 617.

de Witvoetshuisjes ¹⁾. In het eerste vierde gedeelte der 19e eeuw zijn ze, na verplaatsing der bewoonsters, ten dienste van een militaire apotheek ingeruimd. Waar de 4 arme vrouwen sedert een onderdak hebben gevonden is mij nergens gebleken.

F. K. VAN OMMEN KLOEKE.

²⁾ Schoengen, M., *Jacobus Traiecti alias De Voecht, Narratio de inchoatione domus clericorum in Zwollis.* (Hist. Gen. te Utrecht. 3e serie, no. 13). Amsterd. 1908. Blz. 198, noot 6.